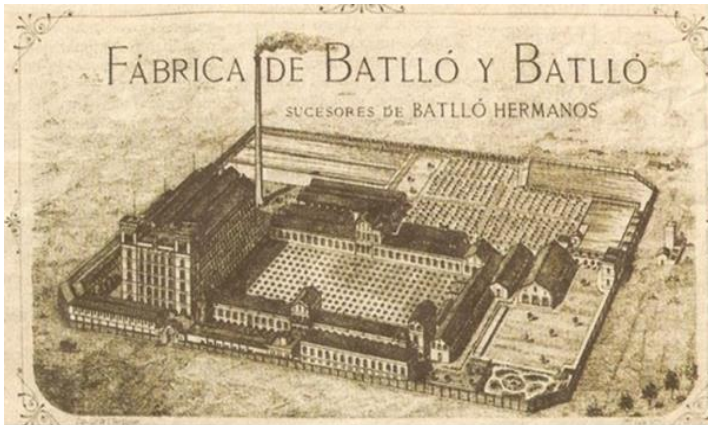

EL PROCES INDUSTRIAL EN ELS INICIS DE L'EIXAMPLE ESQUERRA DELS ANYS 1870 FINS AL 1936

La família dels germans Batlló, dedicada a la indústria tèxtil des de mitjans del segle XIX decideixen separar les seves activitats en dos empreses, creant una segona fàbrica a La Bordeta i els altres germans Batlló decideixen mantenir-se a les Corts, a la gran fàbrica, que varen encarregar al jove arquitecte Guastavino.

El primer gran problema en que es van trobar, serà haver de adquirir varies peces de terrenys per adaptar-se a la trama Cerdà. En segon lloc, van haver de sol·licitar a l'ajuntament que permetés una edificació tallant la trama dels carrers previstos.

Aquest aspecte ens indica la importància que es suposava tindria la nova fàbrica per la barriada. En aquest punt hem de considerar que en aquells temps els solars pertanyien a la població de Les Corts. El motiu de la seva ubicació, podem considerar es va basar amb la localització de nivell freàtic i propera de les rieres de Magòria i la de Ballescà, que fins els anys 1888 van estar a cel ras. Fins i tot van conformar varies alineacions de les noves parcel·les per edificar.

Les gestions per tal d'ubicar-la a Les Corts començaren cap el 1867, poc després que la societat *Batlló Hermanos*, creada l'11 de juliol de 1849, fos reconstituïda el 20 abril del 1866, després del traspàs i de la separació de diversos germans de la família Batlló. Desconeixem les raons de l'interès de l'empresa per ubicar-se a Les Corts; com a dada curiosa sabem que el 25 de novembre del 1858 havien arrendat per 10 anys una fàbrica propietat de Francesc Quer situada a Cornellà, i potser el termini d'aquest contracte donés peu a una nova ubicació. Per tal de poder ubicar la fàbrica sobre quatre illes de l'Eixample hagueren de dur a terme entre 1867 i 1872 sis compres de peces de terra –amb els corresponents censos i servituds– a diferents propietaris de finques rústiques. Destaca la rapidesa en bastir la fàbrica –molt possiblement entre 2 i 3 anys– que sembla derivar d'un pacte de retrocessió establert el 1867 entre la societat i Antoni Cortada que obligava a bastir la fàbrica en un termini de tres anys.

Sobre l'autoria de l'obra destaquem quatre referències en part contradictòries i en part complementàries que semblen mostrar algun problema de desavinences o de conflicte de competències entre enginyers, mestres d'obres i arquitectes. La primera és una carta del 26 de d'abril de 1868 en la qual la raó social *Batlló Hermanos* exposa que després d'haver obtingut l'autorització per unir les quatre illes, i a punt de començar les obres, posen en coneixement de l'Ajuntament de Les Corts que el primer director de les mateixes serà el mestre d'obres Pau Martorell i que com a director segon estarà Rafael Guastavino i Moreno; la signatura de tots dos clou el document en senyal d'acceptació de l'encàrrec. L'altra informació contradiu o complementa l'anterior. Es tracta d'una carta enviada pel propi Rafael Guastavino el 18 de novembre del 1869 al *Diario de Barcelona*.

En ella diu textualment:

«que hace tiempo que por los periódicos de la localidad se me atribuye la dirección de la fábrica de los Sres. Batlló hermanos: esto es inexacto»

i afegeix:

«lo principal, lo eminentemente útil, lo que constituye, propiamente dicho, la dirección y proyección de la fábrica; esto corresponde al ingeniero, a quien todo se ha de subordinar por la índole misma del edificio. El otro representa lo secundario en esta clase de edificios, es decir, el aspecto exterior, la proyección y dirección pura y simplemente arquitectónica. La primera parte corresponde exclusivamente a mi distinguido amigo D. Alejandro Mary. La segunda pertenece a quien no le gusta se publique su nombre, si ha de herir susceptibilidades».

Finalment, hem d'assenyalar que entre les quatre cartes de pagament inscrites l'11 de maig i el 2 de juliol del 1870 a favor dels diferents professionals (paletes, calderers, maquinistes, pintors, fusters i vidriers, serrallers) que intervingueren en la construcció de la fàbrica no figura cap a nom de Rafael Guastavino

Pel que fa a l'impacte de la fàbrica –que arribà a donar feina a més de dues mil persones– sobre l'espai proper, cal assenyalar que fins ara poc sabem de la construcció d'habitatges per als treballadors. En un document es fa referència a la intenció de construir un centenar d'habitatges per part de Feliu Batlló i Isidre Rosich, que segons alguns autors es tractava d'una mena de colònia fabril a redós de la fàbrica. No tenim cap constància que arribessin a bastir-se, i sí, en canvi, referències a la construcció de cases per part de la societat *La Auxiliar del Ensanche i Reforma de Barcelona* en aquesta zona de l'Eixample entre 1861 i 1867, i de la presència de l'empresa *El Estímulo de la propiedad* en aquestes mateixes dates. El que sí és cert és que, el 1873, es bastiren un conjunt de cases seriades de planta i quatre pisos en terrenys que, si més no, havien pertangut als Batlló, i que encara avui ocupen els números 184 a 200 del carrer d'Urgell, a excepció de les dels números 186, 188 i 190 que han estat enderrocades els darrers anys; igualment, al carrer de Paris amb Borrell restaren fins fa pocs anys senzilles casetes de planta baixa i pis de la mateixa època que les anteriors.

Altres documents ja posteriors a la inauguració de la fàbrica ens parlen de la dotació d'aigua de boca per als treballadors que sol·liciten *Batlló Germans* a l'Ajuntament de Les Corts el 1870 davant la dificultat d'abastar-se de la font pública existent prop de la plaça del mercat. L'aigua –6 plomes i mitja– havia de venir de Can Feló, propietat dels Duran, situada prop de Les Corts Velles, des de la qual havia d'arribar a la fàbrica seguint la carretera de Sarrià.

Respecte a la construcció de tot el recinte, hem de situar les diferents parts de la construcció inicial i la seva continuïtat en modificacions fins l'estat actual en que trobem l'edifici. La peça d'arquitectura més valorada és la sala hipòstila situada a una cota inferior pel desnivell del terreny original, respecte al carrer Urgell, i que es situa en el centre de tot el conjunt de naus, formant un pati, que servia per les activitats de la fàbrica. Aquesta sala de 7.000 M² està formada per columnes de foneria que suporten les voltes de quatre eixos realitzades en doble envans, que tenen la seva directriu amb els quatre arcs que donen rigidesa al conjunt, els quals descansen en un capitell també de foneria que transmet la càrrega als pilars de foneria. La intersecció d'aquest quatre voltes dels arcs conflueixen en el centre en un espai obert que serveix de lucernari a l'espai inferior. El conjunt de tot aquest espai es la gran aportació que va fer l'arquitecte Rafael Guastavino a part dels altres aspectes constructius.

Una altre obra significativa del arquitecte es l'edifici de filatures amb baixos i tres plantes situada segons l'eix del carrer Rosselló i que va ser el de més alçada de tot el conjunt de la fàbrica, va ser juntament amb la xemeneia el que va donar la imatge que ens ha arribat fins avui. L'edifici està format per tres naus segons el eix, que al mateix temps es subdivideixen en dos voltes de arc rebaixat realitzades amb les característiques de tauler en doble maó enguixat que descansen lateralment sobre jàssera de fusta, les quals estan suportades per pilars de foneria.

Les naus de l'edifici de Filatures, tenen el tancament de la façana al carrer Urgell, amb un nou cos de crugia perpendicular igualment de tres plantes i rematat per dos torres on es situaven els dipòsits d'aigua. En el centre es va situar un rellotge que ha donat nom a com es coneix actualment l'edifici. L'aspecte que té el conjunt de l'espai és de una gran bellesa i simplicitat constructiva. Aquest aspecte es encara visible, donat a que en posterioritat l'arquitecte Rubió i Tuduri, va saber respectar aquest concepte fonamental de l'arquitectura de l'edifici.

Un altre valor arquitectònic del conjunt de la fàbrica, es la gran xemeneia de 62,5m d'alçada. Va ser la més alta en aquells anys en tot el país. Està formada per una planta octogonal que va disminuint la seva secció en l'alçada. En l'interior hi ha una escala per accedir al fumeral, que està format per un conjunt de pedra formant una corona. En la part inferior de la xemeneia, es troba una sala subterrània que enllaça amb els tres túnels principals que recollien els fums i vapors de les diferents màquines de vapor.

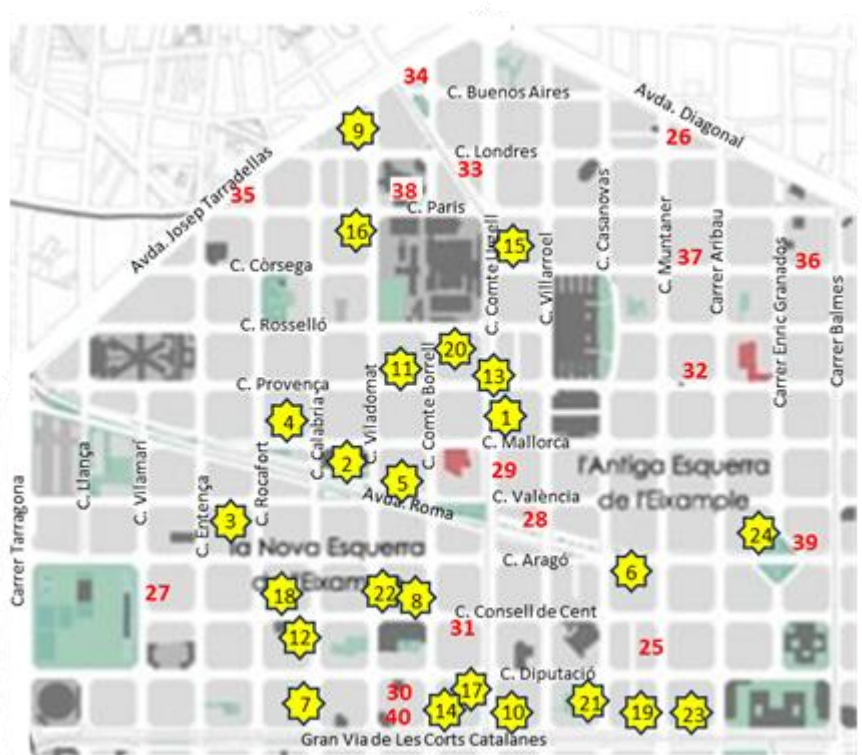
La producció de la fàbrica era de 1.100.000Kg de cotó, i 12.480Kg de tela de cotó. Amb un personal de més de 2.200 obrers. La fàbrica en funcionament va durar pocs anys. Per problemes de revoltes socials i amb un mort a les oficines de la Rambla Cataluña, l'empresa va decidir tancar-la pels voltants de 1890.

Mercè Tatjer Mir

En aquest segon número del Passat, volem informar sobre els orígens industrials a l'Esquerra de l'Eixample. A partir del 1870, veiem un desplaçament de algunes indústries, que surten del nucli antic de la ciutat, a una zona de camps amb un traçat inicial dels carrers del Pla Cerdà. Es una zona que uneix els municipis de Sarrià, Les corts i Sants. Connexió per carretera i ferrocarril amb Martorell, Tarragona i la resta del país.

Com exemple d'una gran indústria expliquem la fàbrica del Germans Batlló, i posem en coneixement la resta de grans indústries i fàbriques que es van anar consolidant en aquesta part de l'eixample de Barcelona.

- 25. Indústria Elèctrica Muntades
- 26. Ramon Almirall
- 27. Riba e Hijos
- 28. Leach Alsina
- 29. Francesc Rafael
- 30. Evaristo Juncosa
- 31. Romulo Bosch Alsina
- 32, Vallés Fiol Cia & Co
- 33. Ganivets Marqués
- 34. Teixits Riba i Català
- 35. Co. A. De Productes Químics
- 36. Tallers Royalti
- 37. Automòbils Studerbaker
- 38. Isidro Bassó i Weisser
- 39. Munguío y Scharlau
- 40. Artes Gràfiques Madriguera

1. Perfumeria Font

3. Pianos Chassaigne Freres

5. Sifons Puertolas

7. Unión de Fotograbadores

9. Preckler

1. Perfumerias Font, fundada en 1923. Ubicada al c/ Comte d'Urgell cantonada Mallorca. Fabricació de perfums, polsos i sabons per a tocadors. Famosa pels talcs da-dà.

2. Fàbrica d'engranatges Font-Campabadal. c/ Viladomat i Av del tren de Martorell (actualment Av de Roma). Fabricació d'engranatges i perfilaria en fred destinats a la gran industria.

3. Pianos Chassaigne creada el 1864 al c/ Fortuny i des de 1903 gran fàbrica al c/ València, 70 -Aragó 73 fins l'any 1954 dedicada a la fabricació de pianos.

4. Editorial Salvat creada al 1868 i ubicada des de 1916 al c/ Mallorca, 47 - 49. Te els seus inicis en la família d'editors Espasa.

5. Sifones Puertolas, fàbrica de gasoses i begudes carbòniques creada al 1894 al c/ València i des de 1895 fins 1960 en Av. de Roma, 105.

6. Indústries Frigo, fabricació de gelats creada el 1927 i des de 1932 fins 1960 ubicada al c/ Aragó, 178 /Casanova 90, després es traslladaria al Poble Nou. Els seus començaments van ser com Vaquerias Reunidas.

7. Unión de Fotograbadores, gran taller de fotograts, creat el 1912 i des de 1916 ubicada al c/ Calabria 107-111 fins 1930 que fou ocupada per un garatge.

8. Refineria Barcelonesa, refinaria de sucre creada el 1883 al c/ Consell de Cent, 161-181 entre Borrell i Viladomat es mantingué fins inicis del segle XX.

9. Fàbrica metal-lúrgica Preckler dedicada a la fabricació de cuines industrials i domèstiques. Ubicada al c/ Viladomat amb Josep Tarradellas.

10. Anglo Española de Electricidad, fàbrica de electrodomèstics (ràdios, tocadiscos, reproductors, gramols..) ubicada a la Av. de la Gran Via, 525 cantonada Urgell.

2. Fabrica Font- Campabadal

4. Editorial Salvat

6. Indústries Frigo

8. Refineria Barcelonesa

10. Anglo Española de Electricidad

11. Editorial Sopena

13. Damians

15. Cía de Gramófonos Odeón

17. Fàbrica Damm

19. Balaguer i Cia

21. Fills de Francisco Sans

23. Editorial Espasa

11. La Editorial Sopena es va establir a inicis del s. XX al c/ Provença 95 entre c/ Viladomat i Comte Borrell.

12. Orsola Sola i Cia fàbrica de paviments hidràulics, fundada el 1876 al c/ Calabria 125-129 / Consell de Cent. Funcionà fins els anys 1930.

13. Fill d'Ignasi Damians, dedicada a la ferreteria, foneria i maquinària. Procedent de Ciutat Vella, Damians va aixecar a finals s. XIX una gran fàbrica al c/Urgell amb Provença; fou destruïda als anys 1970.

14. Lacalle, fàbrica de corretges cuir i amiant per maquinària. Instal·lada entre els anys 1913 i 1920, amb tallers al c/ Borrell 116 i magatzem i despatxos al c/ Borrell 112-116. Només es conserva la part del c/ Borrell.

15. Compañía de Gramófonos Odeón empresa pionera del sector discogràfic. Producció i venda de la marca "La Voz de su Amo" ubicada al c/ Comte d'Urgell, 234 cantonada Còrsega.

16. Industria Española Perlas de Imitación constituïda el 1915 en Barcelona, fabricació de perles artificials i ornaments. c/ Industria 86-90 (actualment c/ Paris) cantonada Viladomat. L'edifici fou adquirit després per la Bayer en la dècada de 1940.

17. Damm fàbrica de cerveses fundada el 1876, el 1886 aixecà una fàbrica al c/ Urgell / Diputació; a mitjans del s. XX serví de magatzem de cerveses, i finalment, a mitjans dels anys 1960 fou enderrocada.

18. Josep Blanch i Viñas, fàbrica de mantes de llana i cotó, creada el 1879 al c/ Rocafort, 116-122 entre Consell de Cent i Aragó. Destruïda als anys 1960.

19. Balaguer i Cia, fàbrica de cuirs, pells i articles per a sabates. Fundada el 1852, ocupà el 1907 una gran nau a la Gran Via, 567. Fou remodelada el 1935 i es convertí en el cinema Doré fins que va ser enderrocada i es convertí en edifici d'habitatges.

20. Motores Rex S.A. motors per a combustibles líquids i motors per automòbils, ubicada al c/Comte Borrell, 230-234 / Rosselló 94-96.

21. Fàbrica Fills de Francisco Sans, fàbrica de Filats, cotó i cànem construïda el 1914 en el mateix lloc on havia acollit la fàbrica d'Ignasi Carreras des de 1877. Ubicada al c/ Casanova, 51 amb Diputació, 178.

22. Lehmann i Cia. Fabricant de les nines Eden Bebe i joguines. Fundada en 1897 per empresaris alemanys ocuparen una fàbrica construïda entre 1891-1893 al c/Consell de Cent, 159. Després de la II G.M. passa a mans de Lemanos i Cia fins 1990.

23. Editorial Espasa-Calpe. Fundada l'any 1860 i ubicada en Gran Via 579 des de 1886 fins 1935 que es traslladen a Madrid.

24. Tallers Abadal, fàbrica (de Fco Serramalera) d'automòbils L'empresa creada el 1887 fou instal·lada en diferents indrets de l'Eixample i especialment en la Pl. Letamendi, 17 en un edifici modernista obra de Sagnier, destruït a mitjans dels anys 1920.

12. Orsola i Cia

14. Lacalle i Cia.

16. Ind. Esp. Perlas de Imitación

18. Josep Blanch Viñas

20. Motores Rex S.A. Ricart Pérez

22. Fàbrica Lehmann

24. Talleres Automóviles Abadal

En properes publicacions tractarem la resta de fàbriques que venen indicades en el mapa anterior amb numeració vermella i que no podem incloure en aquest número per falta d'espai.

Mercè Tatjer - Alfons Santamaria - Jaume Gómez